

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Методичні аспекти аналізу поетичного твору

Посібник

О. М. Червченко

Умань
ВПЦ «Візаві»
2017

УДК821(100)(072)(075.8)

ББК83.3(0)я73

Ч45

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету української філології (протокол №9 від 24 травня 2017 року), кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури (протокол № 13 від 07 червня 2017 року)

Рецензент: Козинський Л. В., канд. філологічних наук, доцент кафедри української літератури та народознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

М 54 Методичні аспекти аналізу поетичного твору : навчальний посібник / О. М. Червченко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 108 с.

У навчальному посібнику розглянуто особливості аналізу поетичного тексту. Узагальнено досвід багатьох науковців та учителів-практиків, репрезентовано численні приклади апробованих інноваційних методик та прийомів аналізу. Матеріал посібника спрямований на підготовку спеціалістів, які були б нестандартно мислячими, творчими особистостями, фахівцями-професіоналами.

Навчальний посібник розраховано на студентів факультету іноземних мов та української філології, а також учителів, які викладають зарубіжну літературу в школі.

УДК 821(100)(075.8)

ББК 83.3(0)я73

© Червченко О. М., 2017

ТЕМА 1. ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ.

1. Особливості лірики та різні методики її аналізу.
2. З'ясування жанрової класифікації поетичних творів.
3. Визначення композиційних особливостей ліричного твору.
4. Закономірності аналізу поетичного твору, його смислова поліфонія.
5. З'ясування національно-культурних та історико-стильових аспектів вивчення поетичних творів, їх тематичного розмаїття.

Поетичний текст у комунікативному та функціональному відношенні визначається як певний художній феномен, що становить єдине естетичне ціле мисленнєвої та мовної субстанції, опосередкованої свідомістю суб'єкта творення. У лексико-граматичному аспекті це складна взаємодія будов лексичного та структурно-граматичного наповнення, де естетизації зазнають як загальноживана лексика та певні граматичні форми, так і будь-які інші компоненти тексту (наприклад елементи версифікації). Таке розуміння поетичного тексту, яке включає також соціопсихологічні аспекти, постулює численні концепції сучасної лінгвістики про синтез феноменів мови, дійсності та мовної особистості у єдиному мовленнєво-мисленнєвому процесі.

Зокрема, дослідники поетичної мови (Т.Берест, Т.Беценко, Н.Данилюк, С.Єрмоленко, В.Калашник, Л.Пустовіт, Л.Рожило, Л.Савченко, Н.Слухай, Н.Сологуб, Л.Ставицька та ін.) зосереджують увагу на структурі слова та лексико-семантичній сполучуваності, виявляють індивідуально-авторські особливості у слововживанні, аналізують традиційний словник і поетичні новотвори. Як зазначає Ю.Лотман, “вірш – складно побудований зміст. Це означає, що, входячи до складу єдиної цілісної структури вірша, значущі елементи мови виявляються зв'язаними складною системою співвідношень, зіставлень і протиставлень, які неможливі у звичайній мовній конструкції. Це надає і кожному елементу окремо, і всій конструкції в цілому абсолютно

особливого семантичного навантаження. <...> Це розкриває в них несподіваний, поза віршем неможливий, новий семантичний зміст” [Лотман 1972, 38].

Смислова й естетична інформація специфічним чином інтегрується в образно-художній структурі поетичного тексту, одиницею якого виступає словесно-художній образ. Саме образ є одним з основних складників концептуальної системи мислення людини, розкриваючи те, як митець розуміє, категоризує і переосмислює світ. Він є результатом особливого (художньо-суб’єктивного) пізнання дійсності, яке базується, з одного боку, на притаманній носіям певної етнолінгвокультури системі асоціативно-сміслових зв’язків з її загальнолюдськими (універсальними) і національно-специфічними елементами, а з другого, – характеризується суб’єктивізацією цих елементів.

Антропоцентричність, антропометричність, егоцентризм є прикметними рисами поетичного мовлення, що виявляється на перетині лінгвістичних, соціально-психологічних, етнокультурних, прагматично-оцінних параметрів, утілених у конкретних одиницях поетичного дискурсу. Значне місце в інформативно-змістовій структурі поетичного тексту становить комплекс життєвих та ідейно-естетичних уявлень автора, адже його поетичний світ відтворює характерні індивідуальні ознаки мовленнєвої особистості, її творчі фантазії та мисленнєві процеси, її ставлення до навколишньої дійсності. У своїй свідомості художник фіксує конструкт світу, який фактично є вторинним (ірреальним) існуванням об’єктивного світу. Він реалізується через мовні знаки, які в художньо-поетичному мовленні об’єктивують образ.

На думку Л. Ставицької, “значна семантична та емоційна напруга у поетичному слові виникає певною мірою через наявність опосередковуючого фактора між словом і образом у прозі і відсутністю подібного фактора у поезії” [Ставицька 2000, 11]. О. Потебня називав цей фактор дійсністю: “Якщо у поезії зв’язок образу та ідеї стверджується, то у прозі доводиться, опосередковується дійсністю, в якій дошукується те, чим вона закорінена в бутті” [Потебня 1989, 77]. Для ліричного твору як найбільш суб’єктивної форми мовного мистецтва “закономірним, неодмінним, обов’язковим, – вважає М. Рудяков, – є наявність двох моментів в плані змісту, по-перше, – факту об’єктивної дійсності, котрий

слугує приводом для вираження авторського відношення, а по-друге, відношенням автора до цього факту з позиції ідеалу, тобто авторського уявлення про обов'язкове та бажане” [Рудяков 1989, 40]. Авторське ставлення до факту об'єктивної дійсності матеріалізується шляхом співвіднесеності мовних одиниць у межах поетичного тексту, в результаті чого у словах відбувається семантичний зсув, через який і проявляється новизна авторського ставлення до зображуваного факту.

Так чи інакше, “зовнішня реальність, яка в мовному плані адекватна опосередковуючій дійсності, що, в свою чергу, структурує зміст твору, – зазначає Л.Ставицька, – у поезії відходить на задній план. Іншими словами, якщо поетичне мовлення характеризує два основні моменти: *система образів – художній смисл*, то у прозі ця схема постає як триступеневе утворення: *зміст – система образів – художній смисл*” [Ставицька 2000, 11].

Естетичне перетворення слова у поезії максимальне порівняно з прозою чи драмою [Ларін 1974, 100], адже в організації поетичного тексту панівним є егоцентризм лірики. За Гегелем, зміст лірики включає все суб'єктивне, тобто внутрішній світ, душу, яка мислить і відчуває, але не переходить до дій, а затримується в собі як внутрішнє життя і тому єдиною формою і кінцевою метою може брати для себе словесне самовираження суб'єкта [Гегель 1971, 20]. Дослідниця І.Ковтунова називає таку специфічну рису ліричної поезії, як “відсутність презумпції доведення до відома читача предмета мовлення. Така недомовленість дозволена у ліриці. Ця риса зумовлена особливою позицією мовця щодо адресата мовлення: ліричне мовлення – деякою мірою “розмова з собою”. Автор не орієнтується на адресата у тому відношенні, що він не завжди враховує ступінь його обізнаності щодо предмета мовлення. Орієнтація на адресата виявляється в іншому – у необхідності передати певний смисл, побудувати у визначений спосіб організовану і закінчену поетичну структуру” [Ковтунова 1986, 40].